

16. Yüzyıl Müelliflerinden Abdülmecîd b. Nasûh'un (Mecîdî)

Bilinmeyen Eserleri ve Ona Atfedilen Eserler

M. Fatih KÖKSAL

Prof. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1056-9957> ROR ID: <https://ror.org/05jvrwv37>

mfkoksal@gmail.com

Atıf Bilgisi: Köksal, M. Fatih. "16. Yüzyıl Müelliflerinden Abdülmecîd b. Nasûh'un (Mecîdî) Bilinmeyen Eserleri ve Ona Atfedilen Eserler". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (Temmuz 2024), 656-690. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1481658>.

Geliş Tarihi	10.04.2024
Kabul Tarihi	15.05.2024
Yayın Tarihi	01.07.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Araştırma Makalesi	
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	divanedebiyatidergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

Mecîdî mahlasıyla şiirler de yazan 16. yüzyılın mütercim ve müelliflerinden Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâ'îl hakkında kaynaklarda verilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Türk, Arap ve Fars dillerinde mensur ve manzum 60'a yakın eser üreten Abdülmecîd Efendi aslen Tosyalı olan ve İsrâ'îl Dede olarak tanınan bir zatın torunu, Zeyniye Dergâhının altıncı postnişini Şeyh Nasûh'un oğludur. Devrinin en üretken kalemlerinden olmasına rağmen çağdaşı biyografi eserlerinde kendisine yer verilmeyen Abdülmecîd Efendi'nin bilim dünyası tarafından fark edilip hakkında ilk akademik çalışmanın yapılması sadece 18 yıl önceye rastlar.

Gülzâr adlı eserini neşre hazırladığımız bu şair ve nasir üzerine araştırmalarımızı yoğunlaştırdığımızda hayatına dair kayda değer kimi bilgi ve bulgular ile varlığından söz edilmeyen bazı eserlerine ulaştık. Ayrıca müellif üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmında kendisine atfedilen bazı kitapların ona ait olmadığını ve yine eserlerine dair başka hatalı tespitlerin bulunduğunu fark ettik.

Bu çalışmada Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh'a ait ikisi Türkçe ikisi Arapça olmak üzere dört yeni eser ve bazı eserlerinin yeni nüshaları tespit edilmiştir. Ayrıca kütüphane kataloglarında ve yapılan kimi çalışmalarda türlü sebeplerle müellifimize atfedilen üç Türkçe yedi Arapça eserin ona ait olmadığı veya yanlış adlandırıldığı delilleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Yine muhtelif yayınlarda Türkçe bir eserin Arapça, Arapça bir eserin de Türkçe olarak gösterildiği, iki eserin de Abdülmecîd Efendi'ye aidiyetinin şüpheli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu makale, Abdülmecîd Efendi'nin biyografisine sağlanan yeni katkıları paylaşmak ve hakkında bundan sonra yapılacak çalışmalarda özellikle eserleri bağlamında aynı yanlışların tekrar edilmesinin önüne geçebilmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar kelimeler: *Mecîdî, Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâ'îl, Tosyevî, Gülzâr.*

Unknown Works of Abdülmeçid B. Nasûh (Mecîdî), One of The
16th Century Authors, and Works Attributable to Him

M. Fatih KÖKSAL

Prof. Dr., İstanbul Kültür University Department of Turkish Language and
Literature, İstanbul Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1056-9957> ROR ID: <https://ror.org/05jvrwv37>

mfkoksal@gmail.com

Citation: Köksal, M. Fatih. "Unknown Works of Abdülmeçid B. Nasûh (Mecîdî), One of The 16th Century Authors, and Works Attributable to Him". *The Journal of Ottoman Literature Studies* 32 (Temmuz 2024), 656-690.
<https://doi.org/10.15247/devdergisi.1481658>.

Date of Submission 10.04.2024

Date of Acceptance 15.05.2024

Date of Publication 01.07.2024

Peer-Review Double anonymized - Two External

Research Article

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism Checks Yes - Turnitin

Complaints divanedebiyatidergisi@gmail.com

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

ABSTRACT

Information provided in sources about Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâ'îl, known by the pen name Mecîdî, a translator and author from the 16th century who also wrote poems, is quite limited. He produced nearly 60 works in prose and poetry in Turkish, Arabic, and Persian. Abdülmecîd Efendi, originally from Tosya and the grandson of a person known as İsrâ'îl Dede, was the sixth spiritual leader (postnîşin) of the Zeyniye Dergâh, and the son of Şeyh Nasûh. Despite being one of the most prolific writers of his time, he was not included in contemporary biographical works, and it was only 18 years ago that the academic world began to take notice of him and conduct the first academic study about him.

During our research focused on this poet and writer, whose work "Gülzâr" we are preparing for publication, we have uncovered some noteworthy information and findings about his life, as well as some of his works that have not been mentioned before. Additionally, we noticed in a significant portion of the studies conducted on him that some books attributed to him do not actually belong to him, and there are also erroneous identifications regarding his works.

In this study, we have identified four new works belonging to Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh, two in Turkish and two in Arabic. Furthermore, we have demonstrated with evidence that three Turkish and seven Arabic works attributed to him in library catalogs and various studies are either not his or have been misattributed. Moreover, it has been concluded that the ownership of two works, one Turkish and one Arabic, by Abdülmecîd Efendi is dubious.

This article has been written to share new contributions to the biography of Abdülmecîd Efendi and to prevent the recurrence of the same mistakes in future studies, particularly concerning his works.

Keywords: *Mecîdî, Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâ'îl, Tosyevî, Gülzâr.*

Abdülmeçîd B. Nasûh b. İsrâ'îl'e Dair

Arapçadan ve kısmen Farsçadan yaptığı çevirilerle 16. yüzyılın önde gelen mütercimlerinden olduğu hâlde yakın zamana kadar ilim ve edebiyat dünyasında tanınmayan Abdülmeçîd Efendi, son yıllarda yapılan çalışmalarla bilim âleminin gündemine gelmeye başlamıştır. Başta tefsir ve hadis olmak üzere kelâm, tasavvuf, fıkıh ve tecvit gibi dinî ilimlerin hemen her sahasında eser veren Mecîdî, özellikle tasavvufi yorumları ve belîğ söyleyişiyle ilmî kitap telif veya tercüme etmekle yetinmemiş, yazdığı eserlerin “edebî” olmasını da gözetmiştir. Özellikle Türkçe eserlerinde bu gayesi açıkça görülen müellif, inşa sanatının güzel örneklerini verdiği ve hemen hepsini manzum parçalarla süslediği mensur risalelerinin yanında hacimce büyük olmayan manzum eserler de vermiştir. Elbette verdiği eser türleri göz önüne alındığında onun bir müellif ve mütercim olarak nitelemek yanlış olmaz. Ancak şiir bilgisine vukufiyeti, müsecca nesrin seçkin örneklerini sergilediği eserlerine nazaran onun hem başarılı bir nasir hem de klasik şiirin bütün hususiyetlerine hâkim bir nazım ustası olduğu da ihmal edilmemelidir.

Hemen bütün eserlerinde kendisini Abdülmeçîd ibnü’ş-Şeyh Nasûh b. İsrâ'îl künyesiyle takdim eden, Mecîdî mahlasıyla şiirler de yazan Abdülmeçîd Efendi, 16. yüzyılın en velut kalemlerinden olmasına rağmen devrinin biyografik kaynaklarında kendisinden söz ettirememiş bir şahsiyettir. Gerek eserlerine serpiştirdiği irili ufaklı yüzlerce manzumenin gerekse birkaçına şiir mecmualarında da rastlanan müstakil şiirlerinin dinî-tasavvufi içerikli olması sebebiyle şair tezkiresi yazarlarının ona yer vermemesi makul karşılanabilirse de başta *Şakâyku'n-nu mâniye* çeviri ve zeyilleri olmak üzere belli başlı tabakat kitaplarının ona kayıtsız kalması gerçekten ilginçtir.

Abdülmeçîd Efendi her ne kadar son dönem eserlerimizden *Osmanlı Müellifleri*'nde (Bursalı 1333: 1/113, 354) kendisine yer bulabilmişse de burada da dedesinin adının karıştırılmasıyla bir şanssızlığa uğramış ve Bursalı M. Tahir tarafından “‘Abdü'l-mecîd bin Şeyh Naşûh ve “‘Abdü'l-mecîd bin Naşûh bin İsrâfîl: İsrâfîlzâde” başlığıyla iki ayrı kişi olarak takdim edilmiştir.¹ Bu hata, müellif

¹ Müellifin ayrıntılı biyografisine bu yıl içinde yayımlamayı düşündüğümüz *Gülzâr* adlı eseri üzerine hazırladığımız kitap çalışmasında yer verilecektir. Hem bu sebeple

üzerine yapılan kimi araştırmalarda da yanlış tespit ve değerlendirmelerin yapılmasına yol açmıştır.

Kendisinin belirttiğine göre “keramet ve velayet sahibi” İsrâ’îl adlı birinin² torunu, Zeyniye Dergâhının altıncı postnişini, şiiirlerinin yanı sıra kimi eserleri bulunan Tosyalı Şeyh Nasûh’un oğludur (Abdülmecîd yz.a: 37a). Kaynakların bildirdiğine göre hattat, hâfız ve şair olan Şeyh Nasûh, Bursada Zeyniye Zaviyesinde Şeyh Tâceddîn Karamanî’nin hizmetinde bulunduktan sonra irşada başlamış, üç yıl süren şeyhliğin akabinde memleketi Tosya’ya dönmüş ve orada vefat etmiştir (Taşköprülüzâde 1985: 429; Mecdî 2022: 1112-3; Mehmed Şemseddîn 1997: 370; Müstakîmzâde 1928: 568). Ölüm tarihi için Habîbî 923 (1517-8) veya 924 (1518-9) derken (2020: 471) diğer kaynaklar Taşköprüzâde’nin 924 (1518-9) tarihinde ittifak ederler.

Müellifin künyesini “‘Abdülmecîd bin eş-Şeyh Nasûh bin İsrâ’îl et-Tosyevî el-Amasyevî er-Rûmî el-Hanefî es-Sûfî” şeklinde uzatan kaynaklar -muhtemelen- hakkındaki sınırlı malumata istinaden onu bu künye ile anmışlarsa da o hiçbir eserinde böyle uzun bir künye kullanmamış ve kendisini hep “Abdülmecîd bin Şeyh / ibnû’s-Şeyh Nasûh bin İsrâ’îl” daha az da “İsrâ’îl”i kullanmadan “Abdülmecîd b. Nasûh” olarak takdim etmiş, diğer nisbelerinin hiçbirini bizzat kendisi kullanmamıştır.³

hem de makalenin asıl amacından uzaklaşmamak için burada müellifin hayat hikâyesine sadece ana hatlarıyla değinilecektir. Ancak İsrafilzâde adlı başka birinin olduğu anlaşılmaktadır. *Amasya Tarihi* müellifine göre müderris olan bu zatın babasının değil, kendi adı Nasûh’tur (Abdîzâde 2022: 3/467).

² Hüseyin Hüsâmeddîn’e göre (Abdülmecîd Efendi’nin dedesi İsrâ’îl’in) dedesi İsrâ’îl el-Kâtib, babası Halîl Çelebi’dir. 900 hududunda İstanbul’a geldi. Ayasofya Câmii dersiâmı oldu. 907 Recebi’nde İstanbul’da vefat etti (Abdîzâde 2022a: 288). Hüseyin Hüsâmeddîn aileye dair bir şecere de verir. Ne var ki bu bilgiler, Abdülmecîd’in *Menâkıb-ı Evliyâ*’da babasından naklen anlattığı İsrâ’îl Dede ile örtüşmediği için ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

³ Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi 594 numarada kayıtlı, 931 (1524-25) yılında İstanbul’da istinsah edilen *Hâşiye fi ilmi’l-kelâm* adlı 72 yapraklık Arapça eserin müstensihisi Abdülmecîd Efendi’dir. Sadece buradaki ferağ kaydında künyesini ‘Abdu’l-Mecîd bin Şeyh Naşûh bin İsrâ’îl et-’Tûsî’ şeklinde kaydetmiştir. Bu da “’Tûsî / ’Tosyevî” nisbesini önceleri kullanırken sonradan terk ettiğini yahut sadece istinsah ettiği eserlere imza atarken kullandığını gösterir.

Ne zaman ve nerede doğduğu bilinmeyen Abdülmecîd b. Nasûh'un⁴ ilim hayatına dair de elimizde teyit edilmiş bilgiler yoktur. Ancak eskilerin "elsine-i selâse" dedikleri Türkçe, Arapça ve Farsçaya bu dillerde eser verecek kadar hâkim olduğuna göre iyi bir tahsil gördüğü rahatlıkla söylenebilir. Nitekim ortaya koyduğu telif ve tercüme eserleri onun bütün din ilimlerinde behre sahibi, tasavvuf ehli bir kimse olduğunu göstermektedir. Kaynaklardan hakkında sağlıklı ve yeterli bilgilere erişemediğimiz Abdülmecîd Efendi yazdığı eserlerde de kendinden bahsetmez. Ancak onun eserlerinin arasında yer alan kimi müstakil şiirleri bazı bilgilere erişmemizi sağlar. Bunlardan biri sayesinde uzun zaman çocuğu olmadıktan

⁴ *Osmanlı Müellifleri*'nde Amasya'nun -şimdi Samsun'a bağlı olan- Ladik ilçesinde doğduğu ifade edilir ("Amasya civârındaki Lazkiye-Lâdik'dendir."). Bursalı'nın "887'de Amasya'da irtihâl eyledi." (1331: 1/113) dediği "İsrâfilzâde" maddesinde verdiği bu bilginin o tarihte doğması bile neredeyse imkânsız olan Abdülmecîd Efendi için itimada şayan bilgi kabul edilmesi zordur. Ayrıca memleketi olark zikredilen "Ladik-Lazikiye" ibaresinin ne manaya geldiği de belli değildir. Zira Lazkiye, Ladik'in eski adı olmadığı gibi o civarda bu adda bir yer de yoktur. Ladikli olan kişi muhtemelen *Amasya Tarihi*'nde biyografisi uzunca anlatılan "Nasûh b. İsmâil'in mahdûmu" olan İsrâfil Çelebi'dir (bk. Abdîzâde 2022a: 288-9). Ancak "İsrâfil" in biyografisinde "Müte'addid yerlerde müşârün-ileyhin imzâsı İsrâfil bin Nasûh el-Lâdikî görüldü. Mahdûmu eş-Şeyh Nasûh Çelebi de meşâhiri 'ulemâdandır. Bunun mahdûmları Abdullah, Abdülhamid, Abdülmecid, Mehmed ve Yahya Çelebilerdir." (Abdîzâde 2022a: 289) demesine bakılırsa Hüseyin Hüsâmeddîn'in de iki şahsiyeti karıştırdığı, şeceresinde İsrâ'il'in torunu olarak gösterdiği Abdülmecîd ve Yahyâ'yı burada İsrâfil'in torunu göstermesinden anlaşılmaktadır. Nitekim eserin 12. cildinde yer alan "Abdülmecîd Çelebi (İsrâfilzâde)" maddesinde anlatılan kişi "Nasûh bin Mevlânâ İsrâfil el-Ladikî'nin mahdûmu"dur ve II. Bâyezîd devri ulemasından olup 896'da (Abdîzâde 2022c: 583-4) yani muhtemelen Abdülmecîd Efendi daha doğmadan bu ölmüştür ki *Osmanlı Müellifleri*'nde Mecîdî'nin eserlerinin bir kısmı kendisine mal edilen "Lâdikli", Abdülmecîd Efendi değil bu zat olmalıdır.

sonra Pîr Mehmed adını verdiği bir evlada kavuştuğunu⁵ bir başkası vesilesiyle de bir çocuğunun vefat ettiğini⁶ öğreniyoruz.

Hayat safhalarına dair şimdilik bilgi bulunmayan Abdülmecîd Efendi'nin vefat tarihi çeşitli kaynaklarda farklı farklı gösterilse de telif tarihi belli eserlerinin sonuncusu olan *Tercemetü'l-Levâiyih'i* 989'da (1581-2) tamamladığı bilindiğine göre bu yıldan önce gösterilen tarihlerin doğru olmadığı ortadadır. Yazma eser kataloglarında da benimsendiği görülen, Bağdatlı İsmail Paşa'nın *İzâhü'l-meknûn*'undaki (1972: 1/90) 996 (1587-8) tarihi makul görünmekle birlikte yine İsmail Paşa'nın *Hediyetü'l-'ârifîn*'de vefat tarihini bu defa 960 (1552-3) olarak göstermesi (1951: 620) ilk tarihin sıhhatine gölge düşürücü niteliktedir. Bu sebeple bize göre müellifin ölümüne dair verilecek -şimdilik- en doğru tarihlendirme "989'dan (1581-2) sonra"dır. Soru işaretiyle ihtiyat kaydı bırakarak "996 (1587-8) (?)" demek de yanlış bir tercih olmayacaktır.

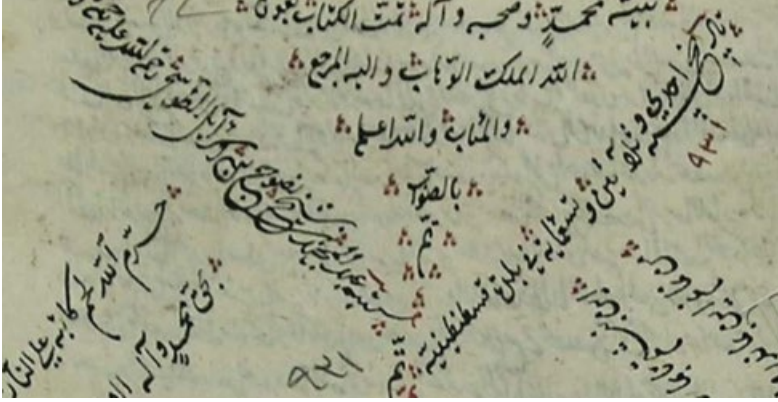
Yukarıda bahsedilen istinsah ettiği kitap⁷ aslında müellife dair kayda değer biyografik malzeme sunar. Ferağ kaydında geçen "Fî târihi seneti *ihdâ ve selâsîne ve tis'a mi'e fî beldeti Kostañtiniyye*" ibaresi sadece Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh'un kitabı istinsah ettiği 931 (1524-5) tarihinde İstanbul'da bulunduğunu, -belki de bir müddet orada ikamet ettiğini- göstermez, aynı zamanda eser yazmaya başlamadan önce kitap istinsah ederek ilmî temrinler yaptığını ve

⁵ Müellifin eserlerinin bazı eserlerini barındıran Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi TY 1019 numaradaki risaleler mecmuasında ve *Matlabu'l-a'lâ* adlı eserinin Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi TY 592 nüshasının zahriyesindeki "Târîh-i Vilâdet-i Pîr Muhammed bin 'Abdu'l-Mecîd bin Şeyh Nasûh" başlığı altındaki şu beyitler 973 (1565-66) yılında doğan çocuğunu haber verir: "On sekiz biñ 'âlemüñ şâhi dü kevnüñ mâliki / Eylemişdi ben kûlın ebñâ sürürından tehî // Hamdu li'llâh virdi bir ferzend kim baña bu dem / Didi târihini hâtif cā'enâ fazlun bihi (جانافضل به) 973" (Mecmûatü'r-resâil yz.: 81a; Abdülmecîd yz. b: 1a)

⁶ Abdülmecîd Efendi'nin risalelerini havi bir başka risale mecmuası olan Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1046 numarada kayıtlı mecmuanın ilk sayfasında (1b) Mecîdî'ye ait 9 bendlik bir murabba ile başı eksik bir muhammesin son bende mevcuttur. Bu son bendden şairin bir çocuğunun vefat ettiği ve bu muhammes-mersiyeyi onun ölümü üzerine yazdığı anlaşılmaktadır: "Bu Mecîdî kim aña olmuşdı vâlid ey Hudâ / Eyle cennet gülşeninde anı hâlid ey Hudâ / Senden umar bunu kim luţfuñ aña idüp atâ / Ya'nî cennetde anuñla haşr olup bula liķâ / El-vedâ' ey nür-ı dide el-firâķ ey rûh-ı cân"

⁷ Abdülmecîd Efendi'nin istinsah ettiği başka kitaplar da vardır.

belki de bu temrinleri uzun müddet devam ettirdiğini de işaret eder. Müellif, yazım tarihi bilinen ilk eseri olan *Ravzatü'l-ezhâr ve Cennetü'l-esmâr*'ı 952 yılı Zilhicce ayında (Şubat-Mart 1546) tamamladığına göre, bundan önce eser yazmadığını varsayarsak 20 yıl gibi bir süreyi "telif ve tercüme hazırlık" aşaması olarak geçirdiğini söyleyebiliriz. Bu birkaç kelimelik kaydın bize verdiği en önemli somut bilgi ise doğrudan müellifin hayatıyla ilgilidir. 100 yapraklık Arapça bir eseri bu kadar rahat istinsah edebilecek seviyeye gelmek için herhâlde en az 18-20 yaşlarında olmak gerekir ki bu da Mecîdî'nin muhtemelen H. 910 (1504-5) senesi civarında doğmuş olması gerektiğini gösterir. Bununla birlikte H. 989 yılından (1581-2) sonra vefat ettiğine göre en az 80 yıl civarında bir ömür sürdüğünü de bildirir.

Abdülmeçîd b. Nasûh'un istinsah ettiği kitabın ferağ kaydı

Abdülmeçîd b. Nasûh b. İsrâ'îl'in post sahibi olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamış ise de Kâtip Çelebi (öl. 1657) ondan bir yerde "Şeyh Abdülmeçîd b. Nasûh b. İsrâ'îl" olarak söz eder (2007: 1411). Müellifin *Nebzetün mine'l-Hakâyık ve Zübdetün mine'd-Dakâyık* adlı eserinin Millî Kütüphane Yz A 6124/10'da kayıtlı nüshasında (Abdülmeçîd yz. c: 75a) kendisinden "Sultânu'l-meşâyih" olarak bahsedilmesi de bunu destekler. *Râhatu'l-ervâh*'ın Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 3563/3 nüshasının (Abdülmeçîd yz. d: 32a) başlığında yer alan "Mevlânâ Mecîdî Efendi" ibaresi de Abdülmeçîd Efendi'nin saygınlığını göstermesi bakımından dikkat çekilmesi gereken bir kayıttır.

Beş Yüz Yıl Sonra Keşfedilen Bir Müellif

Böylesine çok yönlü ve gayretli bir ilim, tasavvuf ve edebiyat ehli olarak Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh, -birkaç eseri⁸ dolayısıyla sadece adını zikrederek ilk kayda geçiren *Keşfü'z-zunûn* müellifi sayılmazsa- bir "madde başı" olarak kendisini eserine alan Bağdatlı İsmail Paşa (1839-1920) ve Bursalı Mehmed Tâhir'e (1861-1925) gelene kadar başta şair tezkireleri olmak üzere malum ve meşhur tabakat kitaplarımızın hiçbirinde kendine yer bulamamıştır. Abdülmecîd b. Nasûh'un ortaya koyduğu irili ufaklı altmış kadar eseri ve Türkçe eserlerindeki musanna ve müsecca nesir üslubu göz önüne alındığında bu farkındasızlığın anlaşılması gerçekten güçtür. Büyük kısmı Arapça olan hadis, kelim, fıkıh ve tefsir alanlarında yoğunlaşan ilmî eserlerinin kahir ekseriyetinin derleme olup temel referans kaynakları arasında sayılacak nitelikte olmamasının buna yol açması makul görülebilse bile edebî yönü oldukça güçlü bu "nasir" in edebiyat tarihimizin meçhulleri arasında kalması doğrusu şaşırtıcıdır. Bahis konusu eserlerde kendisine yer verilmemiş olması edebiyat tarihlerine de alınmamasına yol açmış⁹, eserleri yazma eser kütüphanelerinde kalakalan Abdülmecîd b. Nasûh, üzerine ilk akademik çalışmanın yapıldığı 2006 yılına kadar da hatırlanmamıştır. Müellif üzerine ilk çalışma, başka bir deyişle Abdülmecîd Efendi'nin bilim dünyasıyla tanışması, Muammer Erbaş'ın 2006 yılında yayımladığı "Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâ'îl (ö. 973/1565) ve Eserleri" başlıklı makalesiyle birlikte başlar. Ardından iki yıl sonra yine Erbaş müellifin *Tefsîru Sûreti'l-İnsân* adlı eserini kitaplaştırırken aynı yılda

⁸ Abdülmecîd Efendi'nin *Keşfü'z-zunûn*'da adı geçen eserleri şunlardır: *İrşâdu't-tâlibîn* (C.1, s. 101; 375-6), *Tuhfetül'-ahbâb* (C. 2, s. 480), *Risâletün fi Tezekkürî Uli'-Elbâb* (C. 2, s. 695), *Risâletü'l-havfi ve'l-hüzn* (C. 2, s. 704), *Risâletü'l-fevzü'l-azîm* (C. 2, s. 717), *Muhtasarü'l-muhtasar* (C. 4, s. 1411). Bunlardan *Fevzü'l-azîm*'in sadece adını sadece anan Kâtip Çelebi, diğerleri hakkında da tertip şekli, tercümeyle hangi eserden çevrildiği gibi kısa bilgiler verir.

⁹ Hiçbir edebiyat tarihinde adından ve eserlerinden söz edilmeyen Mecîdî, son yılların en çok başvurulan biyo-bibliyografik kaynaklarından TEİS'te (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi) madde olarak yoktur ancak TEES'te (Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi) üç eserine yer verilmiştir.

(2008) Ufuk Hayta, *el-Hüdü ve'l-Felâh* adlı eseri üzerine yüksek lisans tezini tamamlar.

Görüldüğü gibi Abdülmecîd Efendi üzerine ilk çalışmalar ilahiyatçılar tarafından başlatılmıştır. Abdülmecîd b. Nasûh'un aynı zamanda "Mecîdî" olduğu, yani onun bir "şair" olduğunun fark edilmesi ise daha sonraları mümkün olacaktır. Onun edebî eserleriyle ilgili derli toplu ilk çalışma Turgut Toruk tarafından 2010 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Pend-nâme* çevirisi ve şerhi olmuştur. 2015'te İbrahim Demirkazık'ın şairin *Mirâciye'sini* ve *Kıyafetnâme'sini* yayımlamasıyla bu alandaki eserleri üzerine de bir yöneliş başlar. Doğrudan müellif ve eserlerine dair yapılan çalışmalardan tespit edebildiklerimizin tamamı kaynakçada gösterildiği için bu hususta bu kadarla yetinilecektir.

Mecîdî'nin kısmi bir *Gülistân* çevirisi olan *Gülzâr'ını* neşre hazırlarken eserleri üzerine yoğunlaşınca ulaştığımız tespitlere göre en az bir nüshası bulunan;

Telif veya tercüme tarihi belli 9, belli olmayan 11 olmak üzere 20 Türkçe,

Telif veya tercüme tarihi belli 14, belli olmayan 18 olmak üzere 32 Arapça,

Telif tarihi belli olmayan 1 Farsça eseri vardır.

Ayrıca;

Ona aidiyeti tarafımızdan meşkûk bulunan telif tarihi belirsiz 1 Arapça, 1 Farsça eseri,

Kaynaklarda zikredildiği hâlde nüshasına ulaşamayan 1 Türkçe, 2 Arapça olmak üzere 3 eseri söz konusudur.

Son iki gruptakiler de dâhil edildiği takdirde Abdülmecîd Efendi'nin "elsine-i selâse"de kaleme alınmış, kimisi birkaç sayfalık risalecik hâlinde kimisi hacimli kitap boyutunda; çoğu mensur, bir kısmı manzum ama mensur olanların da hemen tamamına manzum parçalar da serpiştirilmiş olan 58 eseri vardır. Bunların dördü Abdülmecîd Efendi ve eserlerine dair yapılan çalışmalarda yer almayan eserler olup bu makaleyle gündeme getirilen eserlerdir.

Yapılan türlü neşriyatta Abdülmecîd b. Nasûh'a atfedilen ancak ona ait olmadığını burada delilleriyle ortaya koyduğumuz eser sayısı 3'ü Türkçe, 7'si Arapça olmak üzere 10'dur.

Kendisine atfedilen ve kaynaklarda zikredildiği hâlde henüz bir nüshasına ulaşılamayan eserlerle birlikte müellifimizle ilişkilendirilen 70'e yakın eserden söz edebilmekteyiz.

Bu çalışmada hacim çok çok genişleyeceği ve zaten elde yeterince literatür bulunduğu için Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâ'î'in bütün eserleri tek tek sayılmayacaktır.¹⁰ Bu çalışmada sadece;

- a) Abdülmecîd Efendi üzerine yapılan çalışmalarda görülmeyen, başka bir deyişle müellifle ilgili literatüre girmemiş eserler,
- b) Abdülmecîd Efendi'ye ait olmadığı hâlde ona isnat edilen eserler,
- c) Abdülmecîd Efendi'ye aidiyeti şüpheli eserler,
- d) Abdülmecîd Efendi'ye ait olup kataloglarda ve müellif üzerine yapılan çalışmalarda yazım dili yanlış tespit edilen eserler değerlendirilecektir.

Bu makalenin yazılış gayesi, hâlâ çalışılmayı bekleyen Türkçe ve Arapça eserleri bulunan bu velut müellif, mütercim ve şair üzerine bundan sonra yapılacak yayınlarda aynı hataların tekrarlanmamasına vesile olabilmektir. Yazıda bir tenkit amacı güdülmeyeceği için herhangi bir yayın adı zikredilmeksizin "bazı yayınlarda", "kimi çalışmalarda" gibi ifadeler kullanılacaktır.

¹⁰ *Gülzâr*'ın inceleme kısmında bütün eserlerin ayrıntılarına ulaşılabilir.

Abdülmeçîd b. Şeyh Nasûh'un Literatüre Girmemiş Eserleri

1. Râhatu'l-ervâh

İki nüshasını tespit ettiğimiz eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 3563/3 numarada 32a-106b sayfaları arasında¹¹ diğeri yine Süleymaniye Kütüphanesi M Arif M Murad 31 numarada 25b-63a sayfaları arasındadır. Yazma Bağışlar nüshası kütüphane kataloğunda müellifi "Mecîdî Efendi" olarak gösterilirken M Arif M Murad nüshası ise sehven Edirneli Mecdî (ö. 999/1591) adına kaydedilmiştir.¹² Mensur-manzum karışık bir eser olan *Râhatu'l-ervâh*, bir mukaddime, 27 fasıl ve bir hatimededen müteşekkildir. *Râhatu'l-ervâh*'in mukaddimesi manzum-mensur karışık tevhidten sonra oldukça uzun yine manzum-mensur münacat, naat ve dört halife övgüsüyle devam eder. Müellif "Münâcât li-Vâhibi'n-necât" başlıklı münacatından sonra başlık koymaksızın sebep-i telife geçer. Eserini Seyyid Hüseyin Hemedânî'nin *Esrâru's-Şamed fî Nüzheti'l-ervâh* adlı eserinin Farsçadan Türkçeye çevirisi olduğunu açıklarken adını da "'Abdü'l-mecîd bin Şeyh Naşûh" olarak zikreder. Eser, Mecîdî'nin çoğu eserlerinde olduğu gibi hikâyeler ve manzumelerle süslenmiş 27 "fasıl"dan sonra hatime ile sona erer. Hatime kaydına göre *Râhatu'l-ervâh* 963 (1555-6) yılında tamamlanmıştır.¹³

Bu dürler kim çıkupdur baħr-i dilden

Bu güller ki açıldı âb u gilden

Hidâyet irdi Hâk'dan bu gedâya

Bi-ħamdillâh irişdi müntehâya

¹¹ Kütüphane kataloğuna sayfa numarası (63) ile yaprak numarasının (32) karışmasından mütevellit sehven 63-107 yp. yazılmıştır. Eserin başlığı 32a'da olmasına rağmen arada iki sayfalık bir başka eser vardır. *Râhatu'l-ervâh*'in metni 33b'den başlar.

¹² Edirneli Mecdî'nin böyle bir eseri bilinmediği gibi nüshanın mukaddimesinde müellifin Mecîdî Efendi olduğu sarîh bir tarzda kayıtlıdır.

¹³ Eser, mesai arkadaşım Dr. Öğretim Üyesi Çağla Barikan Topçu tarafından kitap olarak hazırlanmaktadır.

Şu sâ'at kim tamâm itdüm sevâdın
Didüm bil *Râḥatu'l-ervâḥ* adın

Recâm oldur o Şâh-ı zu'l-'atâdan
Tecâvüz ide luṭf ide ḥaṭâdan

Mecîdî bendesine ide raḥmet
Müyesser ide cennet içre vuşlat

Vire nâs içre revnaḫ bu kitâba
Meveddet eyleyeler bu ḥiṭâba (106a)

Şol zamân kim buldı pâyân bu kitâb
Ḥaḫ te'âlâ luṭfını idüp ḫarîn

Oldı târîḫ aña üç ḫarf-i şerîf
Lâm-ı lafz u 'ayn-ı ism ü fâ'-i çîn

Sene 963

2. *Gülzâr*

Abdülmecîd b. Nasûh'a dair çalışmalarda anılmayan önemli bir eser de mensur-manzum karışık bir eser olan *Gülzâr*'dır. *Gülzâr*'ın eldeki tek nüshasının başlığında *Gülistân*'a nazire olduğu kayıtlı ise de eseri nazire olarak nitelemek zordur. Eserin Sa'dî-i Şîrâzî'nin (öl. 1292) ünlü eseri *Gülistân*'ın, tasnif sisteminde bazı değişiklikler yapılmış, kısmi ve serbest bir çevirisi olduğunu ifade etmek daha doğru olacaktır. *Gülzâr*, *Gülistân* gibi her birinde belli konuları içeren ibret verici hikâyelerin yer aldığı sekiz "bâb" hâlinde tertip edilmiş ancak Mecîdî, Sa'dî'den farklı olarak her bölümde düzenli olarak beş hikâye ele alarak eserinde Sa'dî'den seçtiği 40 hikâyeye yer vermiştir.

Eserin ulaşılabilen tek nüshası Hollanda'da Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Cod. Or. 981 numarada kayıtlı yazmanın

60b-89a sayfaları arasındadır. *Gülzâr*, müellifin edebî yanı en güçlü kitaplarından. Mecîdî diğer eserlerinden farklı olarak mukaddimedede eserini yazmaya başlama (968/1560-1), sonunda da bitiş tarihini (969/1561-2) nazmen ayrı ayrı kaydetmiştir:

NAẒM DER-TĀRĪḤ-İ VAḤT-İ TE'LĪF

Çün olmuşdı târîḥ-i hicret i yâr

Ṭokuz yüz hem *altmış sekiz*dür şümâr (66a)

Müellif "târîḥ-i te'lîf" olarak ifade ettiği eserine başlangıç tarihini lafzi olarak verirken tamamlama tarihine biri lafzi diğeri manevi olmak üzere iki tarih düşmüştür:

DER-TĀRĪḤ-İ İHTİTĀM

Çün olmuşdı târîḥ-i hicret i yâr

Ṭokuz yüz hem *altmış tokuz*dur şümâr

Bu *Gülzâr* adıyla müsemmâ olan

Kitâbı be-tevfîḳ-i Perverdigâr

Tamâm eyledüm irdi pâyâna hoş

Umaram cihânda ḳala yâdigâr (89a)

TĀRĪḤ-İ DĪGER İHTİTĀM-I İN KİTĀB

[fâilâtün fâilâtün fâilün]

Şol zamân kim buldı pâyân bu kitâb

Baña iḥsân eyleyüp ol Ferd ü Ḥayy

Oldı târîḥ buña üç ḥarf-i laṭîf

Lâm-ı lafz u 'ayn-ı cism ü fâ'-i ṭayy (89a)

İkinci metindeki tarih düşürme usulü, Mecîdî'nin *Râhatu'l-ervâḥ*, *Ḳıṣṣa-i Çoban*, *Menâkıb-ı Evliyâ*, *Tercüme-i Levâiyih*, *İksîr-i İstiğnâ* gibi başka eserlerinde de görülen bir tarzıdır. Şair bu beyitte lafz kelimesinin lâm'ı, yani son harfi olan (ظ), cism kelimesinin 'ayn'ı,

yani ikinci harfi olan (س) ve tayy kelimesinin ilk harfinin (ط) ebced değerlerinin (900+60+9) toplamı olan 969 tarihine işaret etmektedir.

Müellifin edebî değeri haiz en önemli eserlerinden biri olan *Gülzâr*, tarafımızdan yayına hazırlanmış olup çalışmamız baskı aşamasındadır.

3. İksîr-i İstiğnâ / Kîmyâ' u'l-gınâ fî Şerhi Esmâ' i'l-Hüsnâ

Müellifin hem en hacimli eseri hem de nüshası en fazla olan eserlerinden biri olmasına rağmen bugüne kadar yapılan çalışmalarda varlığından söz edilmeyen eserdir. 7 Safer 971 (26 Eylül 1563) günü tamamlanmış olan *İksîr-i İstiğnâ* Arapça bir esmaülhüsna şerhidir. Tarafımızdan eserin Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 360 (266 yaprak), aynı kütüphane Hacı Mahmud Efendi 4008 (304 yaprak), Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi 329 (311 yaprak) ve Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 004117 (300 yaprak) numarada kayıtlı olmak üzere dört nüshası tespit edilmiştir. Adı geçen kütüphanelerin kataloglarında Hacı Mahmud nüshasının müellifi kayıtlı değildir. Kütahya nüshasının müellifi sehven Mecdî Mehmed Efendi (öl. 1590) gösterilmiş, Hacı Mahmud Efendi ve Diyanet İşleri Başkanlığı nüshalarında ise müellif olarak "Mecdî" olarak kaydedilmiştir.

Mukaddimede diğer eserlerine nazaran uzun tutulan hamdele ve salveleden sonra Allah'ın güzel adlarını öğrenmenin öneminden, fayda ve faziletinden söz eder. Eserini yazarken birçok âlimin eserlerinden yararlandığını bilhassa Ebu'l-Kâsım el-Kuşeyrî'nin eserinden seçmeler yaptığını ifade eder. Diğer bazı Arapça eserlerinde olduğu gibi bunda da mensur olan eser müellifin kendine ait Arapça, Farsça ve Türkçe manzumelerle süslenmiştir.

Müellif hatimedeki Türkçe şiirinde eserinin adını *İksîr-i İstiğnâ* olarak ifade eder:

Şu sâ'at kim tamâm oldu sevâdı

Didüm *İksîr-i İstiğnâ'* dur adı

Eser için düşünülen iki beyitlik tarihteki usul de tıpkı diğer bazı eserlerindeki gibidir. Üç kelimenin baş, orta ve son harflerine işaretle çıkan tarih 971'dir (1563-4):

Şol zamān kim buldı pāyān bu kitāb¹⁴
Haḡ te ‘ālā lafzın idüp baña yār

Oldı tārīḡ aña üç ḡarf-i şerīf
*Lām-ı ḡıfz u lām-ı sem*¹⁵ ü ‘ayn-ı dār¹⁶

4. Risāletün Laṡīfetün Nādiretün li-Ba‘zī’l-e‘izzeti min Erbābī’l-işārāt

Müellife ve eserlerine dair yapılan çalışmalarda sözü edilmeyen eser, Millî Kütüphane Samsun İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu 55 HK 1049/7 numarada 53b’de büyük bir sayfaya istinsah edilmiş küçük bir risaledir. Mukaddimedeki künyesini diğer eserleri gibi tevazu sıfatlarıyla birlikte söyleyen müellif bu küçük risalesini “fasl” başlıkları altında kaleme almıştır. Eserde Arapça nahivde (i’râb) harfler ve hareketler üzerinden teşbîh yoluyla dinî-tasavvufî konular anlatılmaktadır. Eserin telif tarihi belli değildir.

Kataloglarda veya Bazı Yayınlarda Abdülmecîd b. Nasûh’a İsnat Edilen Eserler

1. Riyâzu’n-nâsıhîn

Eserin bir nüshası Milliî Kütüphane 60 Zile 195 numarada kayıtlı olup 245 yaprak tutarındadır. Kütüphane kataloğunda müellif olarak “Abdulmecîd b. Nasûh b. İsrâ’îl el-Amâsî er-Rûmî” gösterilse de nüshada bunu teyit edecek herhangi bir bilgi yoktur. Katalog hazırlayıcıları muhtemelen Bağdatlı İsmail Paşa’nın Abdülmecîd b. Nasûh’un bu addaki eserini zikretmesine (1951: 1/620) istinaden

¹⁴ Tarih manzumesi, fark edileceği üzere *Râhatu’l-ervâh*’ın tarih manzumesine aynı şiirin farklı iki nüshası kadar benzemektedir. Neredeyse tek farklılık eser adları ve tarihlerdedir.

¹⁵ Nüshada “lām-ı sem” yerine “‘ayn-ı sem” yazılması müstensih dalgınlığı sonucu olmalıdır. Zira o zaman tarih, mensur kısımda lafzen yazılı olan “aḡadî ve seb’ine ve tis‘a mi’e (971) deḡil 941 çıkar.

¹⁶ “Lâm-ı ḡıfz” tamlaması ḡıfz kelimesinin son harfi olan zı‘ya (900), “lām-ı sem” tamlaması sem’ kelimesinin son harfi olan ‘ayn’a (70) ve “‘ayn-ı dār” tamlaması dār kelimesinin ikinci harfi olan elif’e işaret eder ve bunların ebced toplamı eserin tamamlanma tarihi olan 971’i verir.

eseri müellifimize isnat etmişlerdir. Ancak bu eserin mukaddimesinde (3b) Mahmûd Han'a övgü bulunması¹⁷, bir XVI. yüzyıl müellifi olan Mecîdî'ye ait olamayacağını kesin bir şekilde gösterir ve esasen başkaca da delile ihtiyaç yoktur. Esasen tereddüde mahal bırakmayacak bu bilgi olmasaydı bile eserin, çok sistematik, zevk sahibi ve edebî yanı oldukça güçlü olan Mecîdî'nin telif tarzından çok uzak olması dahi ona aidiyetini meşkûk kılar. Kaldı ki eserin sonunda müellif eserinin adını da kendi adını/mahlasını da söylüyor:

Hem müyesser kıl İlâhî buña tâ
İdeler rağbet 'ibâd-ı şâlihîn

Ravza kıl erbâb-ı takvâya bunu
Adı çün oldı *Riyâzu'n-nâşihîn*

Eylesünler tâ bunuñ birle 'amel
Kıl müyesser anlara huld-ı berîn

Hem 'Ömerî bendeñe yâ Rabbenâ
Vir Muhammed hürmetine hür-ı 'în

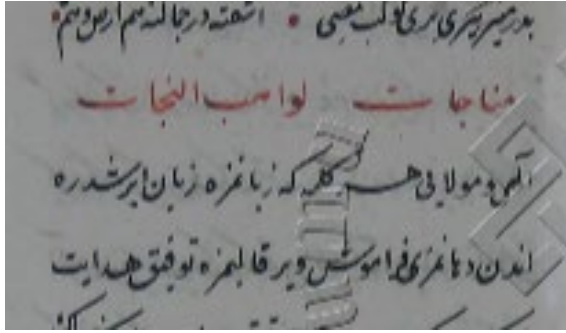
Kimi çalışmalarda da eser, katalog kaydına itimat edilerek Abdülmecîd Efendi'ye isnat edilmiştir. Belki müellifin Bağdatlı İsmail Paşa'nın sözünü ettiği bu adda bir eseri vardır ama o eser bu nüshadaki eser değildir.

2. Münâcâtu Levâhibi'n-necât

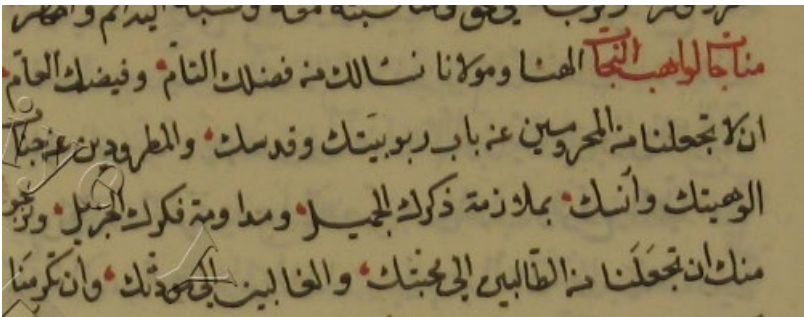
Müellifle ilgili çalışmalarda onun bir nüshası Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi No. 3674'teki risaleler mecmuasının 290a-291b sayfaları arasında yer alan *Münâcâtu Levâhibi'n-necât* adlı bir eserden söz edilir. Mezkûr kütüphanenin kataloğunda ve oradan naklen Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığının dijital

¹⁷ "Huşûşâ baħr-i belâgatde icrâ eyledikleri Maķâmât-ı Ħarîrî tercemesi gibi ol pâdişâh-ı bî-hemtâ el-gâzî el-'adlî Maħmûd Ħan edâmu'llâhu vücûduhu zamânında..."

katalogunda eserin adı bu şekilde kaydedilmiştir. Yanlış okunan ve hiçbir anlamı olmayan bu başlık, Abdülmecîd Efendi'ye dair yapılan hemen bütün yayınlarda onun bir eseri olarak kabul edilmiş ve müstakil bir eser olarak bir sempozyumda bildiri olarak sunulmak suretiyle tanıtılmıştır. Aslında bu başlık, Abdülmecîd b. Nasûh'un *Levâiyihü'l-kulûb ve Revâiyihü'l-mahbûb*'unun sonuna eklenmiş bir "münâcât" olup ibarenin aslı "Münâcât li-Vâhibi'n-necât"tır ve ayrı bir eser değildir. Nitekim müellifin *Râhatu'l-ervâh* (Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 3563/3) adlı Türkçe ve *Ucâletün Muhtaşaratun mine't-Taşavvuf* (Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi) adlı Arapça eserlerinde de "Kurtuluş bahşeden (Allah) için yakarış" anlamına gelen bu başlık aynen mevcuttur:

Râhatu'l-ervâh, 39a

Ucâletün Muhtaşaratun mine't-Taşavvuf, 262b

İki buçuk sayfalık söz konusu münacatı ayrı bir eser kabul etmek mümkün değildir. Araştırmacıları yanıltan katalogta "Münâcâtü Elvâhibi'n-necât" gibi manasız bir adla kayıtlı olması, katalog hazırlayıcılarını yanıltan da bu mensur münacatın ferağ kaydından sonra yazılmış olmasıdır.

3. Tefsîru Sûreti'l-Mülk

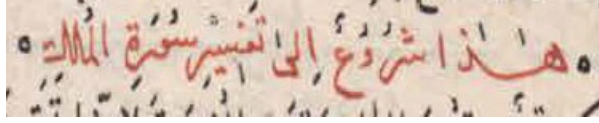
Müellif hattı nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 558 numara 33a-97a sayfalar arasında yer alan Tezkîr-i Nâsîn, Yasin ve Mülk surelerinin tefsirini içeren bir kitap iken bütün çalışmalarda iki ayrı eser olarak gösterilmiştir. Hâlbuki Mülk suresi tefsiri ayrı bir eser değil, *Tezkîr-i Nâsîn*'in Yâsîn tefsirinden sonra gelen bölümüdür. Bu iddiamızı temellendiren delilleri şöyle sıralamak mümkündür:

Eserlerini inceleyenler, Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâ'îl'in sistemli bir müellif olduğunu fark ederler. Bizim ayrı bir eser olarak görmediğimiz *Tefsîru Sûreti'l-Mülk*'ün bir "mukaddime"si, kezâ Yâsîn suresine ait bölümün de bir "hatimesi" yoktur. Tek başına bu önemli ayrıntı bile ortada tek eserin bulunduğu sağlam bir delil teşkil eder.

Eserin mukaddimesinde müellif -diğer eserlerinde olduğu gibi- adını açıkça söylerken (34a), Mülk suresinin tefsirinde adını anmaz; zira -ifade ettiğimiz gibi- o kısmın zaten bunu söyleyebileceği bir mukaddimesi yoktur.

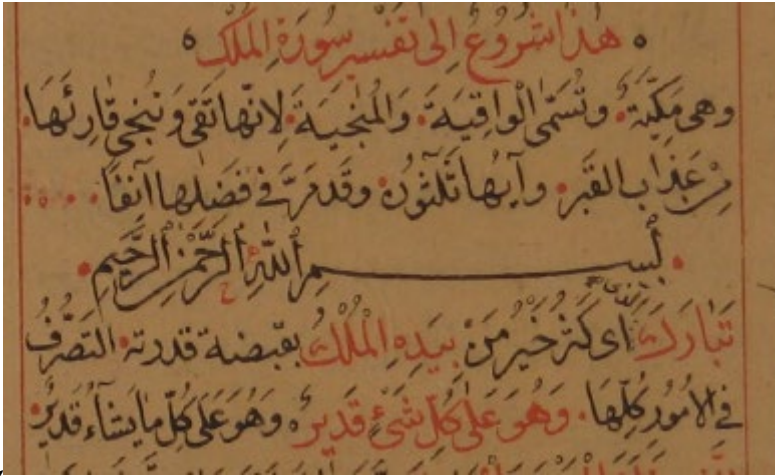
Eserin tamamlama tarihi de Yâsîn suresinin tefsir edildiği bölümün değil, Mülk suresinin sonundaki yani bizim tek eser olduğunu savunduğumuz *Tezkîr-i Nâsîn*'in sonunda verilir (97a).

Müellif hattı nüshanın 76b-77a sayfaları arası Yâsîn suresi tefsirinden Mülk suresi tefsirine geçişi sağlayan bir girizgâh gibidir. Yâsîn tefsiri bölümün sonunda, Yasin ve Tebareke (Mülk) surelerinin birbiriyle olan irtibatı ve münasebetinden bahsedilerek bir sonraki konunun bu surenin tefsiri olacağı söylenmiş, 77a'nın derkenarında yine müellif tarafından yazılan manzumede Mülk suresinin öneminden söz edilmiştir. Bütün bunlar kitabın bir sonraki konusunun Mülk suresi tefsiri olacağını, dolayısıyla Mülk suresi tefsirinin *Risâle-i Nâsîn*'in bir parçası olduğunun işaretleridir. Nitekim Mülk suresinin tefsir edildiği bölümün başlığı bir eser başlığı değil bir bölüm başlığı olduğunu teyit eder. Hiçbir kitabın adı/başlığı aşağıda görseli de verilen "Hâzâ Şurû'un ilâ Tefsîri sûreti'l-mülk" (77a) olamaz.

Müellif hattı nüshada Mülk suresi tefsirinin başladığını gösteren başlık

Eserin bir nüshasını da Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi 8166 numarada tespit ettik. 2a-65b sayfaları arasındaki Konya nüshası da aynı şekildedir. Zaten aşağıda da görüldüğü gibi bu bölümden sonrasının yeni bir eser başlangıcı olmadığı da ortadadır:

Konya Bölge Yazmalar nüshasında aynı başlık ve devamı

4. İsrâfilzâde Risâlesi

Atıf Efendi Kütüphanesi 2838 vr. 146-150 arasında yer aldığı söylenen eser, gösterilen sayfalar arasında yoktur. Yine katalog kaydına güvenmekten kaynaklı bu bilgi yanlışlığı öncelikle sayfa numaralarından başlar. Zira bahsedilen risale 146-150 arasında değil 149b-150a arasında yer alır.¹⁸ İki yarım sayfadan ibaret olan "Risâle-i İsrâfilzâde" başlıklı Arapça metnin müellifimizle hiçbir ilgisi yoktur. Muhtemelen dedesinin adının -yukarıda bahsedilen- kimi

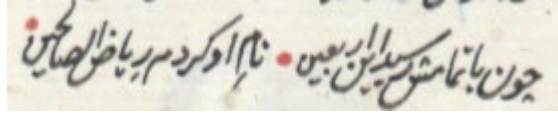
¹⁸ Müellife dair ilk çalışmayı yapanlardan biri olan Hayta da gösterilen yerde böyle bir eser olmadığını belirttiği (2008: 38) hâlde pek çok yayında bu yanlış bilgi tekrar edilmiştir. Bu sebeple burada biz de tekrarlamak istedik.

kaynaklarca "İsrâfîl" olarak gösterilmesi dolayısıyla bu metin Abdülmecîd b. Nasûh'a isnat edilmiş olmalıdır.

5. Riyâzu's-sâlimîn

Abdülmecîd Efendi ve onun eserleri üzerine yapılan hemen bütün çalışmalarda katalog kaydından kaynaklı hata doğru kabul edilerek adı *Riyâzu's-sâlimîn* olarak tekrarlanagelen eserinin adı *Riyâzu's-sâlihîn*dir. Bilinen tek nüshası Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 122 numarada kayıtlıdır. Bu yanlışlıktan ilk defa bahseden Aktürk'tür (2013:19-20). Ne var ki sonradan yapılan çalışmalarda da bu ilk yanlış tespit devam ettirilmiştir. Bir kırk hadis şerhi olan ve H. 968 (1560-1) tarihinde telif edilen Arapça eserin bu nüshası Mustafa bin Alî tarafından 27 Şevval 1070 (6 Temmuz 1660) tarihinde istinsah edilmiştir. Müellif adını mukaddimede "Hâza'z-za 'îfü'z-zelîl ve'n-naḥîfü'l-'alîl 'Abdu'l-mecîd bin eş-Şeyḫ Naşûḫ bin İsrâ'îl" şeklinde zikreder (6b). Eserini hadis ezberlemenin faziletinden bahseden hadise dayanarak yazdığını anlatan müellif, diğer kırk hadis şerhlerinde¹⁹ yaptığı gibi kırk hadisi başlıklar hâlinde işler. Önce hadis metnini verdikten sonra ravilerini yazıp şerh eden müellif, "Ḥâtimetü'l-Erba'un" başlıklı bitiş bölümündeki Farsça beyitlerde eserini 968 (1560-1) yılında tamamladığı adını açıkça söyler:

¹⁹ Müellifin biri Türkçe beşi Arapça olmak üzere tespit edilebilen altı kırk hadis şerhi vardır.

Ḥamdu li'llāh ol Ḥudāvend-i mübīn²⁰
Şod merā Hādī vü Mu'ṭī vü Mu'īn

Çün be-itmāmeş resīd īn Erba'īn²¹
Nām-ı ū kerdem *Riyāzu's-şālihīn* (133a)

Şu beyitle de eserin tamamlanışına tarih düşer:

Der-ān sā'at ki itmāmeş müyesser şod be-fazl u cūd²²
Nidā āmed merā tāriḥ-i ū "fazl-ı İllāhī būd"²³ (133b)

6. Risāle 'alā Ḳavli Şāhibi't-Tenkīh Faşl fi't-Ta'n

Katalog kayıtlarında ve galiba oradan naklen bazı çalışmalarda müellifin bu adda bir eserin varlığından söz edilmektedir. Varlığı ileri sürülen eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Servili 250 numarada kayıtlı mecmuanın 24b-25a sayfalarında ve aynı kütüphanenin Şehit Ali Paşa 2838 numarada kayıtlı mecmuanın 89b-90a sayfalarında yer alan iki nüshası vardır. Bu nüshaların Abdülmecīd b. Nasūh'la herhangi bir ilgisi olmadığı gibi müstakil bir eser veya risale de olmayan bu iki sayfalık metin parçası içinde bu ad veya herhangi bir eser adı da geçmez. Servili nüshasında başlığın kenarına yazılan "İsrāfilzāde" ve Şehit Ali Paşa nüshasının sonunda zikredilen "Temme kelāmu İsrāfilzāde" ibaresinden metnin

²⁰ "Allah'a hamd olsun ki o iyiyi kötüden ayırt eden Tanrı bize hidayet edici, ihsan edici ve yardımcı oldu."

²¹ "Bu Kırk [Hadis kitabı] tamamlanınca onun adını *Riyāzu's-sālihīn* koydum."

²² "[Allah'ın] fazl ve cömertliğiyle tamamlanması kolay olunca bana 'onun tarihi *fazl-ı İllāhī būd*' diye bir nida geldi."

²³ "fazl-ı İllāhī būd" ibaresi (136b) eserin tarihini vermektedir. 968 tarihi bu ibarenin üzerine rakamla da yazılmıştır.

İsrâfilzâde'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Servili nüshasının katalog bilgisine göre eser İsrâfilzâde Fahreddîn Efendi'ye aittir. Muhtemelen -*İsrâfilzâde Risalesi'*nde yapıldığı gibi- bazı kaynaklarda müellifimizin dedesinin adının İsrâfil olarak gösterilmesine istinaden eser müellifimize isnat edilmiş olmalıdır.

7. **Risâle fî Beyâni Ekâvîli's-Sikât fî Tahkîki'l-'Avâlimi mine'l-Arzi ve's-Semâvât**

Millî Kütüphane'de 06 Hk 4529/6 numarada 68b-69b sayfaları arasında yer alan ve Abdülmecîd Efendi'ye atfedilen bir eser daha vardır. Hayta tarafından bu nüshanın ayrı bir eser olmayıp *Nebzetü'n mine'l-Hakâyık'*ın bir nüshası olduğu tespit edilmiştir (2008: 41).

8. **Lübbü'l-ğavâ'id fî Halli'l-makâşid**

Eserin bulunduğu kütüphane kataloğu ve oradan naklen Yazma Eserler Kurumunun dijital kataloğunda Amasya Beyazıt Kütüphanesi 609 numarada kayıtlı bulunan 698 yaprak tutarındaki Arapça mensur eserin müellifi olarak Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâ'îl el-Amâsî er-Rûmî gösterilmektedir. Esasen bu eser katalogda belirtilen yaprak sayısında değildir ve mezkûr nüshanın 1b-449b sayfaları arasında ihtiva eder. Nüshanın herhangi bir yerinde bu eserin ona ait olduğuna delil teşkil edecek herhangi bir kayıt bulunmadığı gibi gerek Abdülmecîd b. Nasûh'un belli bir hacme sahip bütün eserlerinin mukaddimesinde mutlaka verdiği künyesinin yer almaması gerek eserin tertip tarzının farklılığı ve gerekse müellifin bu hacme yaklaşan başka bir eserinin bulunmaması, eserin Abdülmecîd Efendi'ye ait olma ihtimalini çok zayıflatmaktadır. Aynı adda bir eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi 2034 numarada kayıtlı olup katalogda herhangi bir müellif adı belirtilmemektedir.

9. **Ta'rifâtun Ma'rifetuhâ**

Yazma Eserler Kurumunun dijital kataloğunda Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1046/3 26b-27a'da -hiçbir anlam ifade etmeyen- böyle bir eserin varlığından söz ediliyorsa da bahse konu Arapça metin 25b-26a arasındadır. Müellif adı kayıtlı olmadığı gibi bu iki hatta bir buçuk sayfalık metin bir eser yahut risale hususiyeti göstermez. "Asıl, fer', şekk, zann, vehm..." gibi kimi tabirlerin açıklandığı mezkûr metnin Abdülmecîd b. Nasûh'a ait olduğuna dair

nüshada herhangi bir emare yoktur. Muhtemelen bu nüshada Abdülmecîd Efendi'nin başka eserleri bulunduğu için bu da kendisine isnat edilmiş olmalıdır.

10. Nüzülü's-sâ'irîn fî Ehâdîsi Seyyidi'l-mürselîn

Yazma Eserler Kurumu'nun dijital kataloğunda Konya Bölge Yazma Eserler Kurumu Kütüphanesi 8168 numarada müellifimize ait bu adda bir eserden söz edilir. Bu Arapça eser gerçekten de Abdülmecîd Efendi'ye aittir. Müellif mukaddimede kendi adını andıktan hemen sonra risalesini Muhammed ed-Dergezî'nin *Nüzülü's-sâ'irîn fî Ehâdîsi Seyyidi'l-mürselîn* adlı eserinden seçtiği hadislerle oluşturduğunu kaydeder.²⁴ Aslında bu kitap, Abdülmecîd Efendi'nin ayrı bir eseri değil *Mecma'u'l-Fezâil ve Menba'u'l-Hasâil* adlı eserinin bir nüshasıdır.

Abdülmecîd b. Nasûh'a Aidiyeti Şüpheli Olan Eserler

1. Esrâru'n-necât ve'n-Necâh

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 3674/6 numarada 273b-277b sayfaları arasındaki bu küçük Arapça risale, kütüphane kataloğunda ve herhâlde oradaki bilginin doğruluğuna itimat edilerek birçok çalışmada Abdülmecîd b. Nasûh'a atfedilmiştir. Eserin eldeki tek nüshasının herhangi bir yerinde müellif adı kayıtlı değildir. Bununla birlikte risalenin yer aldığı mecmuada Abdülmecîd Efendi'ye ait altı eser daha bulunmasına ve konu ve telif tarzı bakımından müellifin diğer mensur eserlerini andırması sebebiyle yazılış tarihi belli olmayan bu eserin ona aidiyeti ihtimal dâhilindedir.

2. Lâyiha-i Rûhâniyye ve Lâmi'a-i Nûrâniyye

Eserin bir nüshası Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 3674/7 numarada 278b-279b sayfaları arasındadır. Üç sayfalık bu Farsça risalenin aslında bir adı yoktur. Kütüphane kataloğunu tertip edenler ilk cümle olan "În lâyiha'ist rûhâniyye ve lâmi'a'ist

²⁴ "El-'abdu'z-za'ifu'z-zelîlü 'Abdu'l-Mecîd bin eş-Şeyh Naşûh bin İsrâ'îl 'afa'llâhu 'anhum el-Meliku'l-celîl mine'l-kitâbi'l-müsemmâ bi-Nüzülü's-Sâ'irîn fî Ehâdîsi Seyyidi'l-mürselîn min teşânifi's-Şeyhi'l-İmâmi'l-'âlimi'l-'âmil ve'l-fâzîli'l-kâmil kutbu'l-'ârifin ve mukteda'l-fâzûlin eş-Şeyh şerefü'l-hakki ve'd-dîn Maḥmûd ed-Dergezîniyyu ḳaddesa'llâhu sırrahu's-şerîf ve rûhahu'l-laṭîf ellezî ḳad intehabe hâze'l-kitâbe'l-mezkûr..." (2a)

nürâniyye"²⁵ ibaresinden yola çıkarak bu adı vermiş olabilirler. İçerik ve tarz itibarıyla müellifin diğer Farsça eseri olan *Ravzatu'n-nasâyihi'*in özeti gibidir. Aynı gayeyle yazılmıştır ve onun gibi "cûvânâ" (ey genç!) hitabıyla gençlere yönelik olarak yazılmış bir nasihatname tarzındadır. Her ne kadar metin içinde müellifin adı geçmiyorsa da gerek mecmuadaki diğer eserlerin pek çoğunun ona ait oluşu gerek söz konusu benzeyişler bu "lâyiha"nın da -kütüphane kataloğunda kayıtlı olduğu gibi- büyük ihtimalle Abdülmecîd b. Nasûh'a ait olduğunu göstermektedir. Ancak ona aidiyetini tevsik edemediğimiz için şüpheli eserler arasında değerlendirmeyi uygun gördük.

Yazım Dili Yanlış Tespit Edilen Eserler

Menâkıbu'l-ı-kurrâ'î's-seb'a ve'ş-Şâtıbî

Müellife dair yapılan çalışmaların çoğunda İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 558 numara 102b-118a sayfaları arasında yer alan bu adda Türkçe bir eserin olduğundan söz edilir. Gerçekten de müellif hattı olan ve Abdülmecîd b. Nasûh'un başka eserlerini de barındıran mezkûr risale mecmuasının belirtilen sayfalar arasında müellif tıpkı diğer eserlerinde olduğu gibi künyesini "Abdü'l-mecîd bin eş-Şeyh Naşûh b. İsrâ'îl" olarak açıklar. Ne var ki müellifin Kur'ân kıraatinden Kur'ân'ın Mekke, Medine, Şâm, Basra ve Kûfe ehline okunuşundan ve İmam Şâtıbî'nin (öl. 1194) faziletlerinden bahseden eseri Türkçe değil Arapçadır. Hatta müellif bazı Arapça eserlerinde Türkçe şiirler ve mensur kısa parçalara yer verirken telif tarihini kaydetmediği bu eserinde Türkçe tek kelime dahi yoktur.

Fî Esâmî Suveri'l-ı-Kur'ân

Abdülmecîd Efendi ve eserleriyle ilgili hemen bütün çalışmalarda Arapça olarak gösterilen ve sadece adı ve bulunduğu kütüphane bildirilen bu eser Türkçe bir mesnevidir. Bu yanlışlık, eserin sonradan dijital ortama da aktarılan katalog bilgisinde²⁶ eserin Arapça gösterilmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Başlık tam olarak "Fî Medhi'n-Nebiyi Seyyidü'l-insi ve'l-cân ve fî Esâmiyy Suveri'l-

²⁵ "Bu, ruhanî bir layiha, nurlu bir parıltıdır."

²⁶ <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/454623 E.T.> 13.03.2024.

Qur'an" şeklindedir. Başlığın hemen altındaki "li-Muḥarririhi'n-naḥîfi'l-'alîl 'Abdi'l-mecîd bin eṣ-Şeyḥ Naşûḥ ibn İsrâ'îl" alt başlığına nazaran müellif hattı olduğu düşünülebilirse de yazı, müellifin telif ettiği diğer nüshalardaki yazıdan çok farklıdır. Yazılış tarihi belli olmayan eserin bilinen tek nüshası Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1046 numarada 29b-32a sayfaları arasındadır. Mesnevi, remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılmış olup 110 beyit tutarındadır. Adından da anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed övgüsüyle birlikte Kur'an surelerinin adlarının izahına dair bir manzumedir.

Klasik Kaynaklarda Müellife Ait Gösterilen Eserler

Esmâu'l-müellifîn'de "Abdülmeçîd bin Nasûḥ bin İsrâ'îl er-Rûmî el-Hanefî es-sûfî el-Amasî" künyesiyle madde başı yapılan müellife ait *İrşâdu't-tâlibîn fi Ta'limi'l-müte'allim* (Ta'limü'l-müte'allim tercümesi), *Tezkiretü Uli'l-elbâb* (Tefsir konulu risale), *Risâletü'l-ḥavf ve'l-ḥüzn*, *Risâletü'l-felâḥ ve'l-ḥüdâ* (Kur'an'da geçenler), *Risâletü Fevzi'l-'azîm*, *Ravzatü'l-ezhâr ve Cennetü'l-esmâr*, *Şerḥu Pend-nâme* (Attâr'ın, manzum Türkçe), *Kıyâfet-nâme*, *Kenzü'l-fevâ'id* (tasavvuf ve ahlak hakkında; bir nüshası Yahya Efendi Kütüphanesinde mevcuttur, notuyla), *Muḥtaşaru'l-muḥtaşar* (Sekkâkî'nin *Miftâḥ*'ının üçüncü kısmından özet) (Bağdatlı 1951: 620) adlı ve konulu eserlerin günümüzde en az birer nüshası tespit edilmiştir.²⁷ Aşağıdaki eserlere ise henüz ulaşamamıştır:

Tuḥfetü'l-aḥbâb (*Câmi'ü'l-fetâvâ'dan seçmeler*)

Henüz bir nüshasına ulaşamayan bu eser Kâtip Çelebi'nin verdiği bilgiye göre (2007: 480) Abdülmeçîd b. Nasûḥ, bu risaleyi Kırk Emre el-Humeydî'nin *Câmi'ü'l-fetâvâ* adlı eserinden seçme yaparak meydana getirmiştir. Eser 10 baptan oluşur ve her bapta her biri on problemi içeren on bölüm vardır. Eser, 957 yılının Cumâdelûlâ'sında (Mayıs-Haziran 1550) tamamlanmıştır.

²⁷ Osmanlı Müellifleri'nde bu eserler "Abdü'l-Mecîd bin Şeyḥ Naşûḥ" ve "Abdü'l-Mecîd bin Naşûḥ bin İsrâfîl: İsrâfîlzâde" madde başlıkları altında -iki ayrı kişiymiş gibi- gösterilen isimler arasında dağılmış durumdadır (bk. Bursalı 1333: 1/113, 354).

El-İştîfâ fî Menâkıbi'l-Muştafâ -şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- Riyâzu'n-nâşihîn (Türkçe)²⁸

Son olarak araştırmalarımız esnasında ulaştığımız müellifin eserlerinin yeni nüshalarından da bahsedelim.

İrşâdu't-ţâlibîn: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 001637-I numara. 75 yp.

'Arafātu'-l-'ârifîn: Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi 8166 numarada 71a-109b sayfaları arasındadır.

Bu nüsha, eseri tanıtan Hasan Yerkazan'ın belirttiği diğer iki nüshada eksik olan 27. hadisi (2018: 122) ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Söz konusu hadis Ebû Hüreyre'den rivayet edilen ve ezanın duyulduğu anda imama uyulması gerektiğine dair "İzâ uķîmeti'ş-şalât" hadisidir. Ne var ki bu nüshada da toplam 39 hadis mevcuttur; zira nüsha 40. hadisin başlığı ile biter; yani sonu tamamlanmamış bir nüshadır.

Pendnâme tercümesi: Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Török O. 174.²⁹

Tezkîr-i Nâsîn: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8166 numarada 2a-65b sayfaları arasındadır.

Risâletü'l-muhtaşar (Tezkiretü't-ţâlibîn ve Naşihatün li'r-râğibîn): Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 8166/2 numarada 65b-70b sayfaları arasındadır.

Esmâu'l-hüsnâ Şerhi: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 4330-I numarada 1a-27b sayfaları arasındadır.

²⁸ Bu esere dair değerlendirmemiz yukarıda yapılmıştır.

²⁹ bk. Parlatur, Hazai2007: 241).

Sonuç:

16. yüzyıl nasir ve şairlerinden Abdlmed b. Nash, din bilimleri ve tasavvuf konulu pek çok eseri Arapça ve Farsçadan tercüme etmiş, kendisi de telif sayılabilecek pek çok esere imza atmış önemli bir ilm ve edeb şahsiyettir. O, mensur eserlerinde de şiirden vazgeçmemiş, hemen bütün kitaplarını çoğu kendine ait olan Arapça, Farsça ve Türkçe manzumelerle süslemiştir. Arapça ilm eserlerinde de Türkçe şiirlere yer vermesi bakımından çoğu mtercimden farklı bir konumdadır. Bazı Arapça eserlerinde Türkçe manzumelere o kadar yer verir ki mesela *Kenzü'l-fev'id*'inin dili bu sebeple kataloglara "Arapça-Türkçe" olarak geçmiştir. Mecd'nin manzumeleri din-tasavvufi muhtevalı olmakla beraber tamamen klasik Türk şiiri nazım şekilleriyle ve bu şiir tekniği çerçevesinde kaleme alınmıştır. şiir tekniğinin iki temel esas olan vezin ve kafiyye son derece hkim olduğunun şahidi bizzat eserleridir. Ancak bize göre onun asıl sanatkrlığı nesir sahasındadır ve kanaatimize göre o, Sinan Paşa (l. 1486) nesrinin bir sonraki asırdaki güçlü bir takipçisidir. Msecca ve murassa nesrinde secinin her türünü ustalıkla kullanmıştır. Onun esas başarısı ise bunu yaparken asıl meramını seciye ve sanata boğdurmamas olmuştur. Bu durum, özellikle edeb yönü en güçlü eserleri olarak niteleyebileceğimiz *Glzr* ve *Rhatu'l-eroh*'ta çok barizdir.

Glzr' neşre hazırlarken bu nisyan malulu edibimizin hayat ve eserleri üzerine eğilince bir yandan yeni eserleriyle karşılaştığ, bir yandan da mevcut literatürde bazı hatalar tespit ettik. Eserlerinin özellikle mukaddime ve hatime bölümlerindeki kimi detayların hayatına dair bazı izler taşıdığını da fark ettik. Hl böyle olunca hem hayatına ilişkin kimi yeni bulguları paylaşmak hem de her biri ayrı emek mahsulü olan mevcut çalışmalarda tespit ettiğimiz kimi hataları -kimseyi rencide etmemeye çalışarak- tashih edip bilim kamuoyuyla paylaşmak istedik.

Abdülmecîd Efendi'nin eserlerine dair hataların önemli bir kısmının yazma nüshalar görülmeden, basılı veya dijital ortamdaki katalog kayıtlarına güvenilerek yapıldığı, bir kısmının da kataloglara da bakılmadan başka çalışmalardaki bilgilerin aynen nakledilmesi suretiyle teselsülen devam ettirildiği; doğrudan bir eseri üzerine yapılan bazı çalışmalardaki yanlışların ise kısmen alt yapı yetersizliği kısmen de dikkatsizlik sonucu oluştuğu gözlenmiştir. Hata herkes için kaçınılmazdır. Müellif üzerine daha önce yapılan çalışmalarda olduğu gibi verdiğimiz hükümlerde bizim de yanlış ihtimalimiz elbette vardır ve zaten akademik çalışmalar önceki bilgileri tahkim içindir. Bu makale özelinde ifade edecek olursak, Kâtip Çelebi'den başlayarak Bağdatlı İsmail Paşa ve Bursalı Mehmed Tâhir gibi bibliyograflardan kalanların üzerine çağdaş araştırmacılar yeni bilgi ve bulgular ekleyerek müellifle ilgili zengin bir birikim ortaya koymuşlardır. Bu çalışmayla bir yandan bu zincire yeni bir halka ilave edilirken bir yandan da hazin bir ihmale uğramış bu "şair ve edib"i bu vesileyle yeniden gündeme getirmek hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, (2022a). *Amasya Tarihi*. Cilt. 7. Haz. S. Arpaguş ve Ahmet Hakkı Turabi (Ed.: S. Keçeci Kurt, R.O. Özel, M. Hakverdioğlu), Samsun: Amasya Belediyesi Yayınları.
- Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin, (2022b). *Amasya Tarihi*. Cilt. 1-3 ve 4. Cildin bakiyesi. Haz.: Mehmet Arslan, M. (Ed.: S. Keçeci Kurt, R. O. Özel, M. Hakverdioğlu), Samsun: Amasya Belediyesi Yayınları.
- Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, (2022c). *Amasya Tarihi* (Cilt. 12). Yayına Haz. Turabi, A. H. (Ed. S. Keçeci Kurt, R.O. Özel, M. Hakverdioğlu), Samsun: Amasya Belediyesi Yayınları.
- Abdülmeçîd b. Nasûh (yz. a). *Menâkıb-ı Evliyâ*. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar No. 4027 33a-67b.
- Abdülmeçîd b. Nasûh (yz. b). *Matlabu'l-a'lâ*. Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi TY 592.
- Abdülmeçîd b. Nasûh (yz. c). *Nebzetün mine'l-Hakâyık ve Zübdetün mine'd-Dakâyık*. Millî Kütüphane Yz A 6124/10.
- Abdülmeçîd b. Nasûh (yz. d). *Râhatu'l-ervâh*. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 3563/3.
- Açıl, Berat (2020). "Tosyevî'nin Tercemetü'l-Levâyih'i ve Tercüme Stratejisi". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 60, S. 1, s. 1-55.
- Akbulut, Mansur Ahmet (2020). *Abdülmeçîd bin Şeyh Nasûh bin İsrâil Et-Tosyevî'nin İrşâdü't-Tâlibîn fi-Ta'lîmi'l-Müteallimîn'i (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Aktürk, İsmet (2013). *Abdülmeçîd b. Nasûh'un Hadisçiliği ve Sürûru'n-Nâzirîn Adlı Risalesindeki Hadislerin Tahriri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Altıyaprak, İsa (2023). *Abdülmeçîd b. Nasûh Tosyevî'nin (ö. 1588) Risâle fî Tefsîri'l-Âyâti'l-Müteallîka bi't-Temsîl Adlı Risâlesinin (50b-98b arası) Tahkîk ve Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Bağdatlı İsmail Paşa (1951). *Hadiyyât al-‘arîfîn, Asmâ al-Mu‘allifîn va Âşâr al-Muşannifîn*. Haz.: Kilisli Rifat Bilge. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Bağdatlı İsmail Paşa (1971). *Keşf-el-Zunun Zeyli İzâh al-maknûn fî al-zayli ‘alâ Keşf al-zunûn ‘an Asâmî al-kutubi va’l-funûn*. İkinci basılış. Haz.: Muallim Kilisli Rifat Bilge. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Bahadır, Savaşkan Cem (2018). “Abdülmecîd Tosyavî ve Manzum Kıssa-i Çoban’ı”. *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni 4-6 Ekim 2018 Amasya*. Ed.: M. Fatih Köksal, s. 83-92.
- Bursalı Mehmed Tahir (1333), *Osmanlı Müellifleri*. C.1. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Çolak, Fatma (2016). *Abdülmecîd Tosyavî ve “Kıyâfet-Nâme” Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Demirkazık, H. İbrahim (2015). *Abdülmecîd bin Nasûh’un Manzum Kıyâfet-nâmesi (İnceleme - Metin - Dizin)*. İstanbul: Asmaaltı Yayınları.
- Demirkazık, H. İbrahim (2015). “Mecîdî’nin Mirâciyesi”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. S. 10/8, s. 849-886. r: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8242>.
- Demirkazık, Hacı İbrahim (2022). “16. Yüzyıl Sûfî Şairlerinden Abdülmecîd bin Şeyh Nasûh’un (Mecîdî) Kıssa-i Çoban Mesnevisi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 28, s. 64-122. <http://dx.doi.org/10.15247/dev.3040>.
- Erbaş, Muammer (2006). “Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmecîd b. Eş-Şeyh Nasûh b. İsrâ’îl (ö. 973/1565) ve Eserleri”. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 24, s. 161-186.
- Erbaş, Muammer (2008). *Abdülmecid b. Eş-Şeyh Nasuh b. İsrail et-Tosyevi Tefsiru Sureti’l-İnsan -Tahlil, Tercüme ve Tahkik-*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Habîbî Ahmed bin Derviş (2020). *ed-Devhatü’l-İrfâniyye fî Ravzati Ulemâi’l-Osmâniyye*. Hzl. Ramazan Ekinci. İstanbul: TYEK Yay.

- Hayta, Ufuk (2008). *Abdlmecd B. Şeyh Nash Tosyev'nin* (. 1588) *Hayatı, Eserleri ve el-Hd ve'l-Felh Adlı Tefsir Risalesinin Tahkiki*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Hayta, Ufuk, Abdülhamit Birifık (2007). "Hayatı ve Eserleriyle Abdlmecd B. Şeyh Nash Tosyev ve Cevhıru'l-Kur'an ve Zevhıru'l-Furkn Adlı Tefsir Rislesinin İlm Değeri". *Uludağ Üniversitesi İlhiyat Fakültesi Dergisi*. C. 16, S. 2, s. 343-367.
- Karatay, Fehmi Edhem (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.
- Ktip Çelebi (2007). *Keş'z-zunn an Esm'l-Kütübi ve'l-Fnn*. 5 cilt. ev.: Rüştü Balcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kirenci, İsmail - Davut Ağbal (2023). "Abdlmecd b. Şeyh Nash b. İsril Ams'nin Makmt'l-Mcevidn İsimli Eserinin Tecvid İmindeki Yeri.". *Sosyal Bilimler Araştırmaları* 2. Ed.: Hasan Yerkazan. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, s. 267-306.
- Kol, Tülay (2019). *Abdlmecd bin Şeyh Nash Tosyev'nin Araft'l-Arifn Adlı Krk Hadis Tercümesi: İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi.
- Kuşdemir, Orhan Fatih (2017). "Abdlmecd b. Şeyh Nash Tosyev'nin Hayatı, Eserleri ve 'Menkbu'l-rifn ve Kermt'l-Kmiln' Adlı Eseri Hakkında". *SOBİDER Sosyal Bilimlerde Araştırma Dergisi*, S. 18, s. 305-323.
- Kuşdemir, Orhan Fatih (2021). *Abdlmecd b. Şeyh Nash Tosyev el-Amasyav Hayatı-Eserleri ve "Menkbu'l-rifn ve Kermt'l-Kmiln"*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Mecd Mehmed Efendi (2022). *Had'iku'ř-Őak'ik*. C. 2. Hzl.: Bilal Alpaydın-Fatih Odunkıran. İstanbul: TYEK Yay
- Mecmat'r-resil* (yz.) Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi TY 1019.
- Mehmed Őemseddn (1997). *Bursa Derghları - Ydigr-ı Őems I-II*. Hzl.: Mustafa Kara, Aadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları

- Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Özel, Recep Orhan (2018.). "Abdülmecîd B. Nasuh et-Tosyevî el-Amâsî (996/1588) ve Risâle Fî Tefsîri'l-Âyâtî'l-Müteallika Bi't-Temsîl Adlı Eserinde İşârî Yorumlar". *Osmanlı Döneminde Tefsir*. 123-147. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Pak, Süleyman (2017). "Abdülmecid b. Nasuh b. İsrail Amâsî'nin Tefsir İlmine Katkıları". *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C.1. Amasya: Amasya Üniversitesi Yayını. s. 235-248.
- Pak, Süleyman (2018). "Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâil Amasî'nin 'Risâletü'l-Fevzi'l-Azîm'i ve Tahkîkî." *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. VI, S. 11, s. 81-117.
- Parlatır, İsmail – Györgi Hazai (2007). *Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu*. İstanbul: TÜBA Yayınları.
- Pattabanoğlu, Fatma Zehra (2016). "Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyevî'nin 'Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim' Adlı Risâlesi ve Transkripsiyonu". *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler C. XX*, S. 66, s. 269-288.
- Pattabanoğlu, Fatma Zehra (2016). "Abdülmecîd B. Şeyh Nasûh Tosyevî ve Münâcâtü Levâhibi'n-Necât Adlı Risalesi". III. *Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu "Kastamonu'da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri"*, s. 170-178.
- Polat, Emanullah (2014). "Tosyevî'nin 'el-Havf ve'l-Hüzün' adlı Risâlesinin Tahkîki ve Değerlendirilmesi." *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 3, s. 183-204.
- Sakar, Ekrem (2016). *Abdülmecid b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Sakar, Ekrem (2023). *Abdülmecîd b. Nasûh Tosyevî'nin Matlab-ı A'lâ Adlı Eseri İnceleme - Metin*. Ed.: Fahri Çakan. Konya: Palet yayınları.

- Samancı, Metin – H. İbrahim Demirkazık (2023). “Me’debü’l-Fuzalâi’l-‘Ârifîn: Abdülmecîd bin Şeyh Nasûh et-Tosyevînin (ö. 1588?) Dört Büyük Halife Menakıbnamesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 30, s.443-485. <http://dx.doi.org/10.15247/dev.3170>.
- Schmidt, Jan (2000). *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands: Comprising the Acquisitions of Turkish Manuscripts in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. C. I, Leiden: Leiden University Library.
- Taşköprülüzâde (1985). *Eş-şakâ’ıku’n-Nu’māniyye fî Ulemâ’i’d-Deoleti’l-Osmāniyye. İnceleme ve notlarla neşreden: Ahmed Subhi Furat*. İstanbul: İÜEF Yayınları.
- Toruk, Turgut (2010). *Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. Ali Et-Tosyevi ve Pend-i Attar Tercümesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- Uluğ, Harun (2009). *Abdülmecîd b. Eş-Şeyh Nasûh b. İsrail’İN el-Hüdâ ve’l-Felâh’ Adlı Eserinin Edisyon Kritiği ve Tanıtımı*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yerkazan, Hasan (2018). “Abdülmecid b. Nasûh et-Tosyavî el-Amâsî (ö. 996/1588) ve ‘Arafâtü’l- ‘Ârifîn İsimli Eseri”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11, s. 119-157. <https://doi.org/10.18498/amaufd.503927>.
- Yerkazan, Hasan (2018). “Abdülmecid b. Nasûh’un Tezkîrû’n-Nâsîn Fî Tefsîri Sûret-i Yâsîn ve Tefsîru Sûreti’l-Mülk İsimli Eserlerindeki Manzûm Hadîs Tercümeleri”. *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şoleni 4-6 Ekim 2018 Amasya*. Ed.: M. Fatih Köksal, s. 351-366.